SABIMA

ZERO

Hvordan setter vi en prislapp på naturen?

Økologisk kompensasjon som mekanisme for redusert naturtap

Publisert av Zero Emission Resource Organisation (ZERO)
September 2026

Skrevet av
Amalie Lundervold (ZERO)
Siri Gilbert (Sabima)
Gaute Widerøe Sælen-Hennig (Sabima)

Layout
Oskar Sterud/ZERO

Foto forside
Myrlandskap i Øystre Slidre, av Adrian Lombardo

Om Sabima
Sabima er en miljøorganisasjon som jobber for å stanse tapet av naturmangfold. Vi jobber ved å foreslå politiske løsninger og spre kunnskap om økologiske sammenhenger.

Kontakt
Mariboes gate 8
0183 Oslo
Telefon: 22 36 36 41
E-post: sabima@sabima.no
Org.nr.: 980 202 062

sabima.no

Om ZERO
ZERO er en uavhengig, ideell organisasjon. Vi utvikler og fremmer konkrete klimaløsninger, som gir grunnlag for ny politikk og satsinger i næringslivet. Klimasaken er vår eneste oppdragsgiver.

Kontakt
Zero Emission Resource Organisation
Youngstorget 1
0181 Oslo
Telefon: 922 96 200
E-post: zero@zero.no
Org.nr.: 984 143 028

www.zero.no

Forord

Dette arbeidet er en del av prosjektet «Fotavtrykk og innvirkning av fornybar energi: løsninger for arealer under press» (FIREPLUG). Kompetanse- og samarbeidsprosjektet ble finansiert av Norges Forskningsråd (NRF-prosjektnummer 319925)

Prosjektet FIREPLUG er ledet av Norsk institutt for naturforskning. Det har sett på klima- og miljøeffekter ved ulike typer fornybar energi i Norge, og belyst hvilken kunnskap om hvilke avveiinger som må gjøres ved planlegging av energi i naturen. Forskningen gir et grundig datagrunnlag for å forstå hvilke avveininger vi må gjøre når vi går fra et fossilt til et fornybart energisystem med tanke på økosystemer og biologisk mangfold. Ved hjelp av avanserte datamodeller og software har prosjektet gjennom ulike scenarioer prøvd å vurdere ulike veivalg opp mot hverandre.

Arbeidspakke 7 (WP7) i FIREPLUG-prosjektet omhandler hvordan forskjellige økonomiske modeller kan bidra til ny politikkutvikling, og hvordan nye økonomiske insentiver kan virkeliggjøre de alternativene som er best for samfunn og natur. Dette notat forsøker å belyse hvordan økologisk kompensasjon kan fungere og endre beslutninger knyttet til arealbruksendringer, samt bidra til finansiering av naturrestaurering.

Innhold

Kapittel 1:
Økologisk kompensasjon som alternativ til naturavgift 6

Kapittel 2:
Økologisk kompensasjon som løsning 12

Kapittel 3:
Økologisk kompensasjon i lovverket 22

Kapittel 4:
Samlet politikkforslag for en bedre arealforvaltning og forslag til innretning av økologisk kompensasjon 28

Veien videre 30

Referanseliste 32

Kapittel 1:

Økologisk kompensasjon som alternativ til naturavgift

Naturen bygges ned bit-for-bit, og klimagassutslippene fortsetter å øke. Det trengs mer fornybar energi for å kutte bruken av fossil energi, arealer er en begrenset ressurs, og viktige karbonlager forsvinner i et forrykende tempo. De siste 50 årene har verdens økonomi femdoblet seg, og verdens befolkning er doblet. I samme tidsrom har dyrebestandene minket med 73 prosent. Menneskers materielle ting veier nå mer enn dyr og planter til sammen (Elhacham, 2020). I World Economic Forum sin risikorapport for 2025 pekes det på at tap av naturmangfold er den nest største risikoen for verdensøkonomien den neste tiårsperioden, etter ekstremvær (Elsner, M, 2025).

Det internasjonale naturpanelet (IPBES) lanserte i februar 2026 en rapport om hvordan næringslivet både påvirker og er avhengig av naturen. Naturpanelet er tydelig på at tap av natur er mer enn et miljøproblem; det utgjør en alvorlig trussel for samfunnsøkonomien, økonomiske strukturer, næringslivets verdiskaping og samfunnets evne til å stå imot kriser (IBPES, 2026).

Regjeringen har i Naturmeldingen satt seg som mål at «Norge vil arbeide for å redusere nedbyggingen av særlig viktige naturarealer innen 2030, og begrense netto tap av særlig viktige naturarealer til et minimum innen 2050» Regjeringen har utpekt noen typer natur som skal beskyttes, eksempelvis villreinenes leveområder, og har også forslag til prioriterte utbyggingsformål. Blant annet foreslås det at fornybar energi og nett, forsvar og samfunnskritisk digital infrastruktur skal prioriteres ved konflikter mellom utbyggingsformål (Meld. St. 35 (2023-2024)). Likevel planlegger kommuner store naturinngrep i sårbare områder som naturskog, inngrepsfri natur og strandsonen, og det er hytter vi planlegger å bygge mest av (Olsson m.fl, 2026). Den planlagte arealbruken og de vedtatte målene for å ta vare på naturen er på kollisjonskurs.

Høsten 2024 lanserte ZERO, Sabima og PwC rapporten “Kampen om arealene - Trilemmaet klima, natur og næringsutvikling.” Rapporten tar for seg hvordan grønn omstilling og næringsutvikling kan oppnås uten å gå på bekostning av natur, med hovedvekt på å hindre tap av naturarealer. I rapporten anbefales arealnøytralitet (se fig.1 neste side) som en løsning for helhetlig og arealeffektiv forvaltning, med mål og rammeverk for å oppnå null netto tap av naturmangfold. Dette notatet er en videreføring av dette arbeidet, og utforsker siste ledd i arealnøytralitetsprinsippet; økologisk kompensasjon.

Dette notatet undersøker hvordan økologisk kompensasjon kan innrettes for å oppnå arealnøytralitet i alle utbygginger. Fremfor å sette en kostnad på ulike naturverdier, er vårt forslag å sette kostnaden på restaurering av tilsvarende naturverdier som går tapt. Dette kalles økologisk kompensasjon og er siste mekanisme for å oppnå arealnøytralitet (se fig.1 neste side). Vi presenter forslag til hvordan økologisk kompensasjon kan utformes og synliggjøres i prosjektregnskapet i utbyggingsprosjekter, samt hvordan det kan integreres i lovverket.

Skal økologisk kompensasjon tas i bruk i utbygginger i dag, er det behov for tydeligere regelverk for å kompensere frivillig, samt stille krav til dette, og det må kunne ha en forretningsmessig oppside for virksomheter som bygger ned natur.

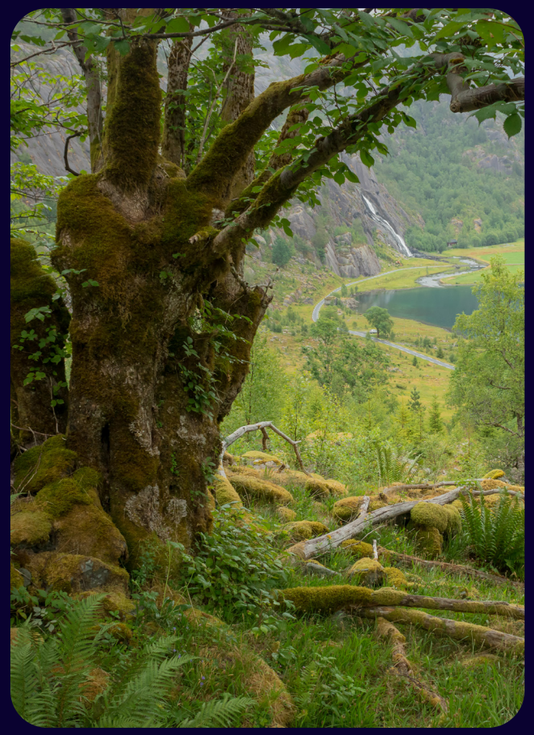
Som en del av dette prosjektet har Menon Economics skrevet en rapport der de ser på kostnadene for restaurering av ulike typer økosystemer og hvordan en indirekte prismekanisme kan innrettes. Advokatfirmaet CMS Kluge har vurdert hvordan økologisk kompensasjon kan innføres i eksisterende lovverk, samt eventuelle behov for lovendringer. Analysene ligger til grunn for politikkforslagene i dette notatet.

Målet er å bidra med kunnskap og konkrete forslag til hvordan arealnøytralitet kan innføres som et styrende prinsipp i norsk arealforvaltning, for å ivareta natur og redusere utslipp av klimagasser.

Arealnøytralitet (figur 1.)

Vår definisjon av arealnøytralitet: for å bli arealnøytral må grå areal fortettes og gjenbrukes før natur bygges ned, og den viktigste naturen må unngås. Dersom det er uunngåelig å bygge ned noe natur, må dette kompenseres ved at minimum tilsvarende naturverdi restaureres et annet sted. Slik oppnås null netto tap av naturmangfold i utbygginger.

1 Sette mål om null netto tap av naturmangfold

Gamle styvingstrær i Grøndalen nær Ålfotbreen.
Foto: Adrian Lombardo

2 Utnytte allerede grå arelaer

Ensjø i Oslo.
Foto: GAD / Wikimedia Commons
CC BY-SA 4.0

3 Unngå den viktigste naturen

Urskog i Pasvik, Finnmark.
Foto: Marte Skjerping / WWF

4 Kompensere natur som bygges ned

Restaurering av myr.
Foto: Siri Gilbert

Avgift på naturødeleggelser har lenge vært gjenstand for diskusjon

Å sette pris på nedbygging av natur – gjennom en såkalt naturavgift – er foreslått i flere sammenhenger for å redusere bit-for-bit-nedbyggingen av norsk natur og for å styre utbygging til egnede områder. Likevel er det fortsatt ikke vedtatt verken politikk eller tilrettelagt verktøy som gjør dette mulig å gjennomføre.

I Norge er dette virkemiddelet tatt opp av flere offentlige utvalg. Allerede i NOU 1996: 9 Grønne skatter – en politikk for bedre miljø og høy sysselsetting ble det foreslått å utrede mulighetene for å innføre en naturavgift for å stille utbyggere overfor de fulle samfunnsøkonomiske kostnadene ved naturinngrep. Naturavgift har videre blitt omtalt i NOU-er fra Økosystemtjenesteutvalget (2013), Grønn skattekommisjon (2015), Skatteutvalget (2022), Klimautvalget 2050 (2023) og Naturrisikoutvalget (2024).

Samtlige utvalg peker på at nedbygging av naturens ressurser og økosystemtjenester bør ha en pris. Denne prisen bør reflektere samfunnets kostnader ved tap av økosystemtjenester som flomdemping, vannrensing og friluftsliv. Samtidig er utvalgene tydelige på at det er vanskelig å fastsette en pris på natur og å utforme en treffsikker avgift som reflekterer naturens verdi. Årsakene er sammensatte, men blant hovedutfordringene som ofte pekes på er blant annet risikoen for at en avgift settes for lavt og at den kan bidra til å legitimere fortsatt naturtap..

ZERO og Sabima mener en generell naturavgift er et lite treffsikkert virkemiddel, samt at det er stor risiko for at avgiften settes for lavt. Dette kan både føre til grønnvasking ved at utbygger "kjøper seg fri", samtidig som det er usikkert om det ikke vil begrense nedbygging av natur eller bidra til gjenoppretting.

Økologisk kompensasjon som alternativ til naturavgift fjerner barrierene ved å prise natur, fordi prisen for naturinngrep blir direkte knyttet til kostnaden ved å restaurere et område med tilsvarende naturverdier et annet sted.

ZERO og Sabima forslår økologisk kompensasjon fordi det vil løse en del av utfordringene knyttet til prising av natur:

1. Når en utbygger må betale for restaurering av tilsvarende naturverdi som det bygges ned, blir det en tydelig kobling mellom inngrep og konsekvens. Når utbygger betaler direkte for restaurering, internaliseres kostnaden for naturtapet i prosjektets regnskap. Dette gir et økonomisk insentiv til å unngå naturinngrep og vurdere alternative løsninger som er mindre skadelige for naturen.

2. Et krav om økologisk kompensasjon sikrer gjenoppbygging av natur. Ved innføring av en flat naturavgift vil inntektene gå inn i statsbudsjettet og ikke nødvendigvis sikre bedret tilstand i naturen. Økologisk kompensasjon er en mer styringseffektiv mekanisme som sørger for at arealinngrep kompenseres direkte. Mekanismen bidrar til konkrete restaureringsprosjekter, gir insentiver til arealbesparende løsninger, og bidrar til null netto tap av natur.

For å nå internasjonale og nasjonale mål for klima og natur kreves en aktiv og tydelig arealpolitikk, og bruk av flere virkemidler. Det er behov for en helhetlig tilnærming til arealpolitikken og bred virkemiddelbruk, hvor økologisk kompensasjon må inngå som ett av flere tiltak.

I 2026 ble det satt ned et Norsk offentlig utvalg (NOU) som skal se på operasjonalisering av arealnøytralitetsprinsippet på nasjonalt nivå. De har fått et bredt mandat, og økologisk kompensasjon vil være en naturlig del av denne utredningen.

Foto: Adrian Lombardo

Kapittel 2:

Økologisk kompensasjon som løsning

For å sikre at økologisk kompensasjon ikke blir en «frikjøpsmekanisme» for utbyggere, er det en rekke utfordringer som må håndteres. Vi understreker at restaurering gjennom økologisk kompensasjon skal brukes for å oppnå null netto tap av naturmangfold i utbygginger. Økologisk kompensasjon skal derfor ikke telle med som en del av måloppnåelsen i naturavtalen om å restaurere 30 prosent forringet natur innen 2030, men komme i tillegg til dette.

Det er viktig å adressere at signaleffekten som kan oppstå ved å akseptere et bytte mellom naturområder kan bidra til å fortsatt legitimere naturtap (Menon 2026, NOU 2023:25). Tiltakshierarkiet (se figur 2) er forankret i forskrift om konsekvensutredninger (Bergheim 2026), og det er derfor viktig at økologisk kompensasjon bare skal være et alternativ der alle de andre trinnene har blitt gjennomført først. I tillegg er noe natur uerstattelig eller svært verdifull, og skal ikke kompenseres for gjennom restaurering. For å unngå nedbygging av denne naturen, bør det etableres et nasjonalt kart med oversikt over viktig natur som ikke skal bygges ned, et såkalt “no go-kart” (Sabima m.fl. 2024). Viktig natur det er vanskelig å kompensere for og dermed ikke skal bygges ned inkluderer:

- Naturmangfold/-verdier som beskrevet i regjeringens rundskriv T-2/16 (blant annet verneområder, utvalgte og truede naturtyper, truede arter med leveområder, urørt natur, med mer.)
- Karbonrik natur som eksempelvis myr, naturskog og ålegrasseng
- IBA-områder (International Bird Areas)

Økologisk kompensasjon gjør utbygger ansvarlig

Økologisk kompensasjon innebærer at den som er ansvarlig for naturinngrep kompenserer for tap av natur ved å sikre at det etableres tilsvarende naturverdier i et annet areal. Dette er i tråd med «forurenser betaler»-prinsippet, og knytter inngrep tydelig til konsekvensene. Selv om det er gjennomført prosjekter på økologisk kompensasjon, særlig innen samferdsel, mangler det fortsatt en felles definisjon og forslag til hvordan mekanismen bør utformes. Det finnes heller ingen anerkjente veiledere for hvordan økologisk kompensasjon kan implementeres i stor skala i Norge (Haaland, 2017).

Dette er noe som også næringen etterspør, og i «Utredningsoppdrag: Del 4 Klima og miljø» til ny nasjonal transportplan 2029–2040 (NTP) blir det blant annet gjort rede for hovedanbefalinger som må på plass for å bedre ressursbruken og enklere gjennomføre avbøtende og kompenserende tiltak innen samferdselsprosjekter (Statens vegvesen m. fl. 2026). Dette viser at det er mulig å drive med økologisk kompensasjon, og at vi må lære av tiltakene som blir gjennomført av de som går foran.

I tillegg har England, USA og Tyskland har innført ulike varianter av et krav til økologisk kompensasjon. Dette viser at det er mulig å innføre virkemidler for å oppnå arealnøytralitet, og at Norge kan bygge på erfaringer fra andre land.

Prinsipper for økologisk kompensasjon

Økologisk kompensasjon er siste steg i tiltakshierakiet (Figur 2), og siste ledd for å oppnå arealnøytralitet (Sabima m.fl. 2024). Dette innebærer at de øvrige tiltakene i tiltakshierarkiet skal være vurdert og tatt i bruk først. Særlig verdifull natur bør uansett ikke bygges ned, ettersom enkelte naturverdier ikke lar seg erstatte gjennom kompensasjon. Det beste for naturmangfold, klima og for samfunnsøkonomien er at natur forblir urørt. Vi ser også en økende dreiing i fokus på at virksomheter påtar seg betydelig risiko ved å bygge ned natur, da de både påvirker naturen og er avhengig av den (IBPES, 2025., Cedra & Sustain Value, 2026). Restaurering av natur er tid- og ressurskrevende, effekten av tiltakene kommer ofte først etter lang tid, og det er alltid en risiko for at tiltakene har begrenset effekt (Hagen m.fl. 2024; Menon 2026 (1); Oslo Economics & NINA 2024).

Dersom alle tiltak er utforsket og natur likevel bygges ned, må naturverdier kompenseres for gjennom restaurering. Kostnadene ved restaurering av tilsvarende naturverdier skal bæres av tiltakshaver. Dette vil føre til at det blir en kostnad ved å bygge ned natur, og vil i seg selv fungere som et insentiv for å ikke bygge ned natur.

Økologisk kompensasjon skal bidra til null netto tap av naturverdier. Derfor er det sentralt at tiltakene skal være kompenserende og gi økning i naturtilstand og/eller -utbredelse et annet sted. Slike tiltak kan for eksempel være etablering og restaurering av degradert natur som direkte hever naturtilstanden. Vern er også foreslått som en type kompensasjon, men for netto null tap av naturmangold vil ikke vern være tilstrekkelig kompensasjon. Derfor er ikke vern ansett som kompenserende tiltak i arealnøytralitetsprinsippet.

For å oppnå en reell økologisk kompensasjon, bør fire viktige prinsipper følges: Addisjonalitet, økologisk likeverdighet, geografisk nærhet og varighet (Hagen m.fl. 2024).

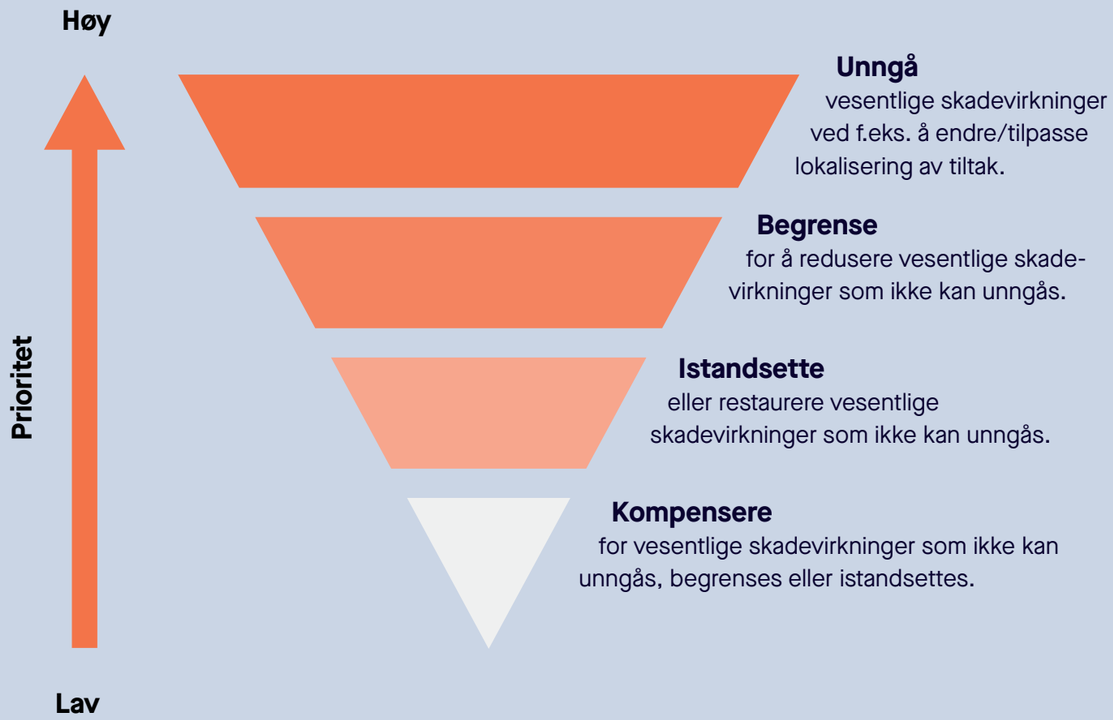
Addisjonalitet innebærer at det restaureres et større areal eller en større populasjon av en art enn det som opprinnelig blir påvirket av naturinngrepet. Dette for å kompensere for at det er vanskelig å erstatte tapt natur gjennom restaurering. (Hagen m.fl. 2024, Oslo Meconomics & NINA 2024). Størrelse på kompensasjon med addisjonalitet avhenger av hvilke naturverdier som blir påvirket, i tillegg til faktorer som kan påvirke kompensasjonen (risikofaktorer som kompleksitet og tid). Et godt naturregnskap som gjør rede for naturverdier før og etter inngrep er viktig (Hagen m. fl. 2024). Resultatet må uansett være minst netto null tap av naturverdier, og helst en reell økning i naturverdier.

Økologisk likeverdighet innebærer at en naturtype og tilhørende økosystemtjenester som bygges ned, må erstattes og restaureres med tilsvarende naturverdier som blir ødelagt. For å bevare økologisk sammenheng og funksjon i et geografisk område, er det viktig at restaureringen skjer så geografisk nært inngrepet som mulig. For at det ikke skal være for stort tidsmellomrom mellom tap og restaurering av natur, bør kompensasjonen være etablert så nært i tid som mulig med utbyggingen. I tillegg må kompensasjonen vare like lenge som inngrepet varer, og aller helst i all fremtid (Hagen m. fl. 2024).

For å kunne følge opp disse prinsippene, samt de tidligere trinnene i tiltakshierarkiet, er det viktig at naturregnskap blir tatt i bruk som styringsverktøy for å oppnå målet om arealnøytralitet.

Tiltakshierakiet (figur 2.)

Kilde: Miljødirektoratet

Fullverdig økologisk kompensasjon krever en oversikt over hvilke naturverdier som går tapt i et inngrep, og en oversikt over ødelagt natur som kan restaureres (Hagen m. fl. 2024, Skrindo m. fl. 2023). Da må både naturregnskap, samt kart over restaurerbare arealer på plass (Skrindo m. fl. 2023). Ofte er det behov for en kombinasjon av fysisk tilbakeføring av landskap, etterfulgt av etablering og skjøtsel av naturmangfold for å oppnå fullverdig restaurering og økologisk kompensasjon av de naturverdiene som går tapt i inngrepet.

Naturen som restaureres må ha både fysiske, biologiske og tidsmessige forutsetninger for å kompensere for det aktuelle naturtapet. Et område med naturskog er et eksempel på viktig natur som ikke skal bygges ned, da det er vanskelig å kompensere for naturtapet gjennom restaurering. Naturskog bruker generasjoner på å etableres, og har stort biologisk mangfold. Det vil derfor ikke være mulig å kompensere for i et tidsperspektiv som vil ha betydning for kompensasjonen av den aktuelle nedbyggingen. Det vil ta flere hundre år for å oppnå samme tilstand til skogen som blir hogd, og tidsforskyvingen vil føre til at naturverdier kan gå tapt i mellomtiden.

Avskoging av områder før de har blitt konsekvensutredet og regulert til utbygging, er en fallgruve som må adresseres (Skjæraasen m.fl., 2025). Avskoging før konsekvensutredninga har konsekvenser for hvordan naturregnskapet blir, og dermed også hva som skal kompenseres for. I EUs avskogingsforordning (2023/1115 (EUDR)), kreves det at beregningsgrunnlaget for økologisk kompensasjon må være fra før 31. desember 2020. Det betyr at en utbygging i 2027 på et areal som ble hogd i 2026, må bruke skogens tilstand før 31. desember 2020 som beregningsgrunnlag for naturregnskap og økologisk kompensasjon.

Dette vil gi bedre oversikt over de faktiske naturverdiene, og minimerer risiko for at grunneiere flatehogger verdifull skog for å gjøre det mer attraktivt for utbyggere.

Ulike innretninger gir ulike effekt på restaurering og kompensasjon

I rapporten til Menon Economics blir det gjort rede for tre ulike innretninger for økologisk kompensasjon i praksis: 1) At utbygger betaler og sørger for gjennomføring av kompensasjon, 2) et kredittbasert system og 3) et fondsbasert system (Menon, 2026). De tre løsningene er alle alternativer som er prøvd i ulik grad andre steder i verden, og vil ha ulike effekter på økologisk kompensasjon og restaurering. Mer om dette i Menon Economics sin rapport: Økologisk kompensasjon og kostnader ved naturrestaurering.

Ordninger med økt grad av fleksibilitet i kompensasjonsløsninger gir et bedre marked for arealtilgang og lavere kostander til kompensasjon. Strengere krav til økologisk likeverdighet, geografisk nærhet og addisjonalitet, og dermed mindre fleksibilitet i innretningen, kan på sin side gi færre aktuelle kompensasjonsarealer og høyre priser på areal, men vil til gjengjeld øke sannsynligheten for at kompensasjonstiltakene har god økologisk effekt.

Oppsummert kan en si at et krav til økologisk kompensasjon blir en avveiing mellom geografisk nærhet og økologisk treffsikkerhet på den ene siden, og kostnader og muligheten til å prioritere prosjekter som gir størst effekt på den andre siden.

En økning i arealrelaterte kostnader kan føre til at naturinngrep reduseres, at prosjektet flyttes til områder med lavere naturverdi, eller at mer arealeffektive løsninger velges.

Derfor trenger ikke et krav om økologisk kompensasjon å «velte» et prosjekt for å ha effekt. Selv om prosjektet samlet sett fortsatt er lønnsomt, kan økte kostnader til areal påvirke beslutninger om lokalisering, arealutnyttelse og prosjektutforming. Dessuten vil økologisk kompensasjon være i tråd med «forurenser betaler»-prinsippet, og har en preventiv effekt. Slik sett vil en av intensjonene ved å kreve økologisk kompensasjon fungere (Menon Economics, 2026).

ZERO og Sabima mener at kravet om økologisk kompensasjon må innrettes på en måte som gjør at prinsippene om økologisk kompensasjon som beskrevet over ligger til grunn, men at løsningene må ha stor nok grad av fleksibilitet til at tiltakene kan gjennomføres på en hensiktsmessig måte.

En oppsummering av de tre ulike innretningene kan du se i tabellene de neste sidene.

Myr i Østerdalen. Foto: Adrian Lombardo

1:1 Direkte kompensasjon

Type kompensasjonsordning	Fordeler	Ulemper
Tiltakshaver har selv ansvar for å finne egnet kompensasjonsareal planlegging, samt prosjektering, gjennomføring og oppfølging av prosjektet, men kan sette dette ut til egnet tredjepart (restaureringsentreprenør etc.).	Enklere å sikre reell økologisk likeverdighet og geografisk nærhet ved kompensasjon og dermed oppnå null netto tap av natur. Liten administrasjons- og forvaltningskostnad for det offentlige. Kompensasjonskostnad tilsvarer reell kostnad ved å restaurere tilsvarende naturverdier, ikke basert på estimat. Tiltakshaver er selv ansvarlig for alle ledd i hele prosessen.	Vanskelig å tilegne seg egnede arealer. Mangel på kompetanse, spesielt i regioner der det er få prosjekter. For mindre utbyggere kan dette være en vesentlig kostnad og utfordrende å gjennomføre. Kan føre til mindre effektiv restaurering – mange små prosjekter i stedet for færre med større prosjekter. Risikerer mindre økologisk verdi per krone investert. Kan gi fragmentert restaurering. Risiko for dårlige oppfølging av tiltaket på sikt og dermed suksess i restaurering.

Naturkredittsystem

Type kompensasjonsordning	Fordeler	Ulemper
Endringer i økosystem omsettes i et marked for naturbaserte kreditter. Utbygger oppfyller kompensasjonskrav ved å kjøpe kreditter som representerer verdi av restaurering i et annet område. Offentlige myndigheter utvikler standarder og beregningsmetoder, samt står ansvarlig for godkjenning av kreditter og områder brukt til restaurering.	Metode for å gjøre økologisk kompensasjon til et markedsbasert system med lite innblanding/kostnad fra det offentlige. Naturkredittsystem kan skape et marked for kompetanse og arbeidsplasser innen naturrestaurering. Lettere å få til stordriftsfordeler – flere små utbygginger kan finansiere større restaureringsprosjekt. Reflekterer i større grad faktiske kostnader ved tilgang på areal og gjennomføring av restaureringstiltak enn en fondsbasert løsning. Større fleksibilitet og reduserte kostnader for utbygger. Marked for kompensasonsareal kan gjøre det gunstig for grunneiere å sette av areal til kompensasjon. Større profesjonalitet i gjennomføringen pga aktører med mye erfaring.	Vanskelig å oppnå økologisk likeverdighet og geografisk nærhet for hvert naturinngrep. Større tidsforskyving mellom inngrep og kompensasjon enn ved 1:1-ordning. Fare for grønnvasking ved for dårlig implementering og forvaltning, der det kan være vanskelig å kontrollere om kompensasjonstiltak faktisk tilsvarer de naturverdiene som blir bygd ned. Kredittprisen kan være svært variabel. Kan påvirke offentlig innsats i restaureringsprosjekt som inngår i naturavtalens mål om 30% naturrestaurering. Avhengig av lønnsomhet, prosjekt med større økologisk effekt kan bli nedprioritert i forhold til mindre ressurskrevende prosjekt.

Fond

Type kompensasjonsordning	Fordeler	Ulemper
Utbygger betaler inn standardisert sats basert på kompensasjonsareal, restaurering, oppfølging av tiltaket og forvaltning av fond. Midlene lyses ut til restaureringsprosjekter. Offentlig myndighet ansvarlig for iverksetting og oppfølging av kompensasjonsprosjekt, og kan også bidra med faglig bistand i prosjekter. En fondsinnretning kan innebære at regionale myndigheter holder oversikt over nedbygget natur, og lyser ut restaureringsprosjekter tilsvarende tapte naturverdier.	Full offentlig kontroll over kompensasjonsprosjekt. Skaper et marked for restaureringsaktører. Forutsigbare kostnader for utbygger. Noe enklere kontroll over prinsippene ved økologisk kompensasjon. Mindre sjans for grønnvasking enn ved naturkreditter. Færre aktører/ledd enn ved naturkreditter Stordriftsfordeler og læringseffekter. Flere små inngrep kan finansiere ett felles stort restaureringsprosjekt. Enklere å tilegne seg egnet areal. God offentlig kontroll. Blir i mindre grad styrt av lønnsomhet enn markedsbaserte naturkreditter. Prosjekter kan prioriteres etter hva som gir høyest økologisk verdi per krone.	Mer kostnads- og ressurskrevende ordning for det offentlige. Vanskelig å sikre netto null tap av natur mtp. økologisk likeverdighet og geografisk nærhet, spesielt i større regioner med mindre naturinngrep og færre kompensasjonsarealer. Risiko for at restaureringen blir en del av andre ordninger som skal bidra til 30 prosentmålet, istedenfor å sikre null netto tap i nye utbygginger. Kan føre til mer byråkrati. Større tidsforskyving mellom inngrep og kompensasjon. Risiko for at innbetaling ikke dekker tilstrekkelig restaurering.

Reinsdyr på Valdresfløya. Foto: Adrian Lombardo

Kapittel 3:

Økologisk kompensasjon i lovverket

Kampen om arealene står primært i kommunes arealplanlegging og pågår kontinuerlig. Krevende interesseavveiinger og hva som prioriteres synliggjøres i kommuneplanens arealdel. Staten, fylkeskommunen og kommunene har alle verktøy for å si nei til utbygging i prosjekter som har negative konsekvenser for naturmangfold (CMS Kluge, 2026, Holth & Winge m. fl., 2025). Kommunene kan sette seg ambisiøse mål om arealnøytralitet i kommuneplanenes samfunnsdel, og mer konkrete planbestemmelser i arealplanene. I tillegg kan kommunen beskytte viktig natur gjennom arealformål og hensynssoner med bestemmelser som ivaretar naturverdier, og stille rekkefølgekrav og vilkår i utbyggingsavtaler for å sikre ivaretaking av natur. Disse verktøyene må brukes i større grad enn i dag, herunder hjemmelen til å si nei til planforslag som ikke bidrar til oppfyllelse av statlige, regionale og kommunale målsettinger om natur og klima. Planforslag som strider med disse målsetningene, bør forkastes tidlig i prosessen. Handlingsrommet for kommunene er altså størst øverst i tiltakshierarkiet.

Nederst i tiltakshierarkiet, økologisk kompensasjon, er rammene og regelverket mer uklart. Det er for eksempel usikkerhet om kommunene har hjemmel i plan- og bygningsloven til å stille krav om økologisk kompensasjon i forbindelse med behandlingen av et reguleringsplanforslag. Dette gjelder både å stille krav om økologisk kompensasjon i plan- og utbyggingssaker, samt regulere eller ekspropriere areal spesifikt til økologisk kompensasjon (Bergheim 2024 & 2025a), CMS Kluge, 2026, Holth & Winge m. fl., 2025). Spørsmål knyttet til hva som kvalifiserer som kompensasjon, og hvorvidt kommunene har hjemmel til å stille et slikt vilkår, er ikke prøvd i domstolene, og det finnes ingen klare uttalelser på problemstillingene fra relevante departementer.

Kommunen kan, og stiller ofte krav til at utbygger gjennomfører eller finansierer helt eller delvis visse tiltak- som opparbeidelse av felles infrastruktur eller grøntområder, men hjemmelen omfatter ikke økologisk kompensasjon. Likevel, finnes det juridisk som for privatrettslige avtaler med grunneier (CMS Kluge 2026, Holth & Winge m. fl. 2025).

Videre er tilgang på kompensasjonsareal i dag basert på frivillighet fra grunneier, da det ikke finnes rettslig grunnlag for å ekspropriere areal til økologisk kompensasjon (CMS Kluge 2026). Dette, sammen med at det mangler en oversikt over restaurerbare areal, gjør at tilgang på kompensasjonsareal kan være en flaskehals for økologisk kompensasjon (Menon 2026b, Bergheim 2025a).

Utover plan- og bygningsloven fins det hjemmelsgrunnlag for å stille krav om avbøtende tiltak ved konsesjonsbehandling av energianlegg etter energi- og vassdragslovgivningen, men heller ikke her er det etablert hjemmelsgrunnlag for krav om økologisk kompensasjon (CMS Kluge, 2026).

Arealnøytralitetsprinsippet kan være forankret i internasjonal rett

Bergheim (2025b) argumenterer for at miljøvirkningsdirektivet (EIA-direktivet) (EU2014/52 artikkel 5 og 8) etablerer reelle plikter til gjennomføring av økologisk kompensasjon. Dette aktualiserer spørsmålet om arealnøytralitetsprinsippet allerede kan anses som en rettslig forpliktelse etter gjeldene EU-rett (Bergheim, 2024; Bergheim, 2026).

Direktivets reviderte artikkel 8 kan tolkes slik at Norge gjennom EØS-avtalen kan være forpliktet til å vurdere kompenserende tiltak ved offentlige utbyggingstillatelser. Direktivet pålegger myndighetene flere forpliktelser. For eksempel at en utbyggingstillatelse skal inneholde opplysninger knyttet til miljøpåvirkning, men også at avbøtende og – om mulig – kompenserende tiltak alltid skal inngå som en del av utbyggingstillatelsen. Plikten til å utrede kompenserende løsninger er også beskrevet i artikkel 5 (1)(c) i nevnte direktiv (Bergheim 2024, Bergheim 2026).

Selv om dette regelverket i sin natur er et prosessuelt regelverk, viser praksis fra EU og EFTA-domstolene at artikkel 8a inneholder plikter som skal gjennomføres av medlemslandene (Bergheim 2024, Bergheim 2026).

Oppsummert kan en si at direktivet EU2014/52 artikkel 5 og 8 er et rettslig utgangspunkt for tiltakshierarkiet, inkludert økologisk kompensasjon. Det er ikke entydig hvorvidt direktivet etablerer en plikt til å gjennomføre kompenserende tiltak, men det kan argumenteres for at medlemslandene har reelle plikter til å sikre at utbygger gjennomfører kompenserende tiltak dersom det er gjennomførbart, og at inngrepet gir vesentlige virkninger på miljø og samfunn. Om direktivet ikke innebærer materielle plikter for medlemslandene, så knesetter det på lang vei konseptet om arealnøytralitet og tiltakshierarkiet (Bergheim, 2026).

I sum viser dette at mange av utfordringene kan løses ved å bruke eksisterende strukturer bedre. Samtidig er det usikkerheter i dagens regelverk angående muligheter til å stille krav om og gjennomføre økologisk kompensasjon, og det kan derfor være behov for lovendringer som fjerner tvil om hjemmelsgrunnlaget.

Tårnfalk i Valdres. Foto: Adrian Lombardo

Forslag til endring i hjemmelsgrunnlaget for å stille krav til økologisk kompensasjon

På oppdrag for ZERO og Sabima har CMS Kluge kommet med forslag om en generell bestemmelse om økologisk kompensasjon i naturmangfoldloven, med konkrete prosessuelle regler i plan- og bygningsloven.

I naturmangfoldloven: Ny § 11a. Økologisk kompensasjon:

"Ved tiltak som medfører vesentlig forringelse av naturmangfold, kan myndighetene stille krav om økologisk kompensasjon. Med økologisk kompensasjon menes tiltak som gjenoppretter, etablerer eller forbedrer naturverdier for å motvirke, eller oppveie negative virkninger av inngrepet.

Krav om økologisk kompensasjon kan bare stilles når skadevirkningene ikke i tilstrekkelig grad kan unngås, eller begrenses gjennom andre tiltak. Kompensasjonstiltak skal så langt mulig gjennomføres i nærheten av inngrepet og for tilsvarende naturtyper eller økosystemfunksjoner.

Den som foretar inngrepet, bærer kostnadene ved kompensasjonstiltakene.

Kongen kan gi forskrift om vilkår for å kreve økologisk kompensasjon, om beregning av kompensasjonsomfang, om krav til kompensasjonstiltak, og om sikring og oppfølging av kompensasjonsarealer."

For å tydeliggjøre at kommunene kan stille krav om økologisk kompensasjon i forbindelse med behandling av et reguleringsplanforslag, foreslås det også en ny bestemmelse i § 12-7 i plan- og bygningsloven.

I plan- og bygningsloven: Ny § 12-7 nr. 15:

"Krav om økologisk kompensasjon etter naturmangfoldloven § 11a, herunder bestemmelser om lokalisering, omfang og gjennomføring av kompensasjonstiltak."

Dette kan representere et utgangspunkt for videre utvikling slik at økologisk kompensasjon kan bli integrert i forvaltningen gjennom juridisk forankring. For ZERO og Sabima er det viktig at de skjønnsmessige begrepene «vesentlig forringelse», «i tilstrekkelig grad», «så langt mulig» og «i nærheten av» vurderes og utdypes i selve lovarbeidet slik at lovverket blir treffsikkert og virkningsfullt.

En generell og sektorovergripende regel i naturmangfoldloven forankrer økologisk kompensasjon på tvers av sektorer og prosjekttyper, mens operasjonalisering i plan- og bygningsloven gir kommunen en tydelig hjemmel til å stille vilkår om økologisk kompensasjon i utarbeidelse av planer. En slik totrinnsløsning vil derfor være en god juridisk løsning for forankring av økologisk kompensasjon i lovverket (Bergheim 2025b). Fordelen med å plassere hjemmelen i plan- og bygningsloven er at loven allerede er det sentrale verktøyet for arealforvaltning, og at kommunene har omfattende erfaring med å anvende loven. En naturlig plassering ville være i § 12-7, som utvides til å gi eksplisitt hjemmel for reguleringsbestemmelser om økologisk kompensasjon. Alternativt kan det etableres en egen bestemmelse om arealnøytralitet og kompensasjon (CMS Kluge 2026).

Mer spesifikt vil en lovbestemmelse om økologisk kompensasjon i naturmangfoldloven måtte hensyntas ved alle utbyggingsprosjekter uavhengig av hvilket øvrig regelverk utbyggingen reguleres av. Fordelen med å forankre hjemler i naturmangfoldloven er at loven allerede inneholder prinsippene om bærekraftig bruk og samlet belastning i §§ 8-12. Naturmangfoldloven § 11 om kostnadsbæring ved miljøforringelse kan utvides til en mer operativ bestemmelse om økologisk kompensasjon. En plassering her ville understreke den faglige forankringen i naturvernhensyn, og sikre at bestemmelsene også gjelder for tiltak etter sektorlovgivningen. Ulempen dersom det hjemles her er at disse bestemmelsene ikke har direkte rettsvirkning, men er avhengig av å tas inn i arealplanene. Det kan derfor vurderes om det også bør lages en egen bestemmelse om dette som inntas i lovens kapittel med materielle bestemmelser (CMS Kluge 2026).

Denne totrinnsløsningen med en sektorovergripende regel i naturmangfoldloven og en operasjonalisering gjennom plan- og bygningsloven er hensiktsmessig fordi en generell regel i naturmangfoldloven forankrer økologisk kompensasjon på tvers av sektorer og prosjekttyper, mens plan- og bygningsloven bør gi kommunen en tydelig hjemmel til å stille vilkår om økologisk kompensasjon i plan (Bergheim, 2025b)

I tillegg til disse lovbestemmelsene bør det iverksettes lovarbeid for å utrede hvordan en best sikrer hjemmel til å regulere, eventuelt også ekspropriere, nødvendige arealer for å gjennomføre krav til økologisk kompensasjon hvor utbygger eller det offentlige ikke selv rår over aktuelle arealer til bruk som økologisk kompensasjon (Bergheim 2026, CMS Kluge 2026).

Håja sett frå Sommarøy, Troms. Foto: Gaute W. Sælen-Hennig

Kapittel 4:

Samlet politikkforslag for en bedre arealforvaltning og forslag til innretning av økologisk kompensasjon

For å stanse nedbyggingen av natur og få en mer natur- og klimavennlig arealforvaltning mener Sabima og ZERO at arealnøytralitet må innføres som styringsprinsipp på både lokalt og nasjonalt nivå. Mangel på politikk og juridiske rammer for økologisk kompensasjon har gjort implementering av arealnøytralitet vanskelig i praksis. Dette notatet viser hvordan økologisk kompensasjon kan operasjonaliseres. Det er nødvendig å sette krav om økologisk kompensasjon inn i rammen av en helhetlig og arealgjerrig politikk som styrer etter et prinsipp om arealnøytralitet, og hvor arealene prioriteres til de mest nødvendige utbyggingene.

ZERO og Sabima foreslår at:

1. Det vedtas og lovfestes et mål om arealnøytralitet, som betyr null netto tap av naturmangfold ved all utbygging innen 2030.

2. Det innføres krav om økologisk kompensasjon, utformet som en indirekte prising av naturinngrep hvor tiltakshaver betaler for restaurering av naturverdier tilsvarende det som går tapt.

3. Det må utredes og gis nødvendige hjemler i lovverket, samt utvikles prinsipper og veiledere slik at økologisk kompensasjon kan implementeres i praksis.

4. Innretningen må legge prinsippene for økologisk kompensasjon til grunn, og tiltakshaver er økonomisk ansvarlig for gjennomføring og overvåking av kompensasjonen i inngrepets levetid.

5. Sette i gang pilotering og innføring av arealnøytralitet og økologisk kompensasjon i offentlige byggeprosjekter for å innhente erfaring.

Dersom disse tiltakene innføres, mener vi et mål om arealnøytralitet er realistisk å vedta på sikt og innen 2030.

Krav om økologisk kompensasjon åpner for inntjeningsmuligheter og forretningsmodeller for nye deler av samfunnet. Det gis et økonomisk insentiv for at grunneiere kan tjene penger på å feste bort tomter til restaurering i avtaler med vilkår, eller alternativt kompenseres økonomisk for å sette av arealer til kompensasjon. På denne måten belønnes grunneiere for å la naturen stå fremfor å bygge ned. I tillegg skapes det et marked for restaureringsentreprenører som planlegger og utfører restaureringen. Dessuten, dersom en kommune stiller krav om økologisk kompensasjon, er aktørene som kan legge frem et forslag til kompenserende tiltak bedre stilt for å vinne anbud eller få godkjent sitt planinitiativ. Denne ordningen bidrar til at næringslivet finansierer restaurering av natur de er avhengig av, bedre omdømme, samt at nytten ved å restaurere natur kan synliggjøres i prosjektenes og selskapets natur- og klimaregnskap.

Veien videre

Vi har gjort rede for hvordan økologisk kompensasjon kan implementeres i norsk lovverk og forvaltning, og svarer ut en av de større utfordringene ved innføring av arealnøytralitet i norsk arealforvaltning. Det er imidlertid en rekke spørsmål vi ikke har besvart, som vi vil fortsette å arbeide med.

For at forslaget skal ha legitimitet hos norsk næringsliv, trengs det positive virkemidler som gjør dette til et businesscase for norske aktører som ser nye forretningsmodeller i et slikt forslag.

Spørsmål som hvem som skal forvalte en oversikt over restaurerbare arealer, hvordan skal arealene erverves og betales for, og om grunneiere og andre aktører ser dette som en mulighet til å tjene penger på naturrestaurering er spørsmål vi har diskutert, men ikke fått frem i dette notatet.

Jussens kvern maler langsomt, og lovendringer tar lang tid. Selv om vi har bidratt med et konkret forslag til hvordan jussens kan endres, er det avgjørende at dagens mekanismer benyttes bedre.

Frem til nødvendig hjemler for å stille krav til økologisk kompensasjon er på plass, er det viktig at kommunene gjennomgår planer og gjør en vurdering om de planlegger utbygging i viktig natur. Kommunene må ta beslutninger på riktig grunnlag, og må derfor sørge for at de gjør nødvendige natur- og arealanalyser frem til bedre verktøy er på plass.

Lundefugl på Hornøya, Finnmark. Foto: Gaute W. Sælen-Henni.

Referanseliste

Bergheim, H. (2024). Vilkår om økologisk kompensasjon i reguleringsplaner. Tidsskrift for eiendomsrett, 20(1-2–2024), 1–28. https://doi.org/10.18261/tfei.20.1-2.4

Bergheim, H. (2025a). Ekspropriasjon for økologisk kompensasjon. Lov og Rett, 64, 373–400. https://doi.org/10.18261/lor.64.6.3

Bergheim, H. (2025b), Pers. med. 12.12.2025., stipendiat, Institutt for eiendom og juss NMBU. Informasjon i samtale som dannet grunnlag for spørsmål 3 i bestillingen fra ZERO»

Bergheim, H. (2026). Biodiversity offsetting through expropriation? Comparing the cases of Germany and Norway (, Review of European, Comparative & International Environmental Law.). https://doi.org/10.1111/reel.70073

Cedra, & Sustain Value. (2026). Assessing the nature-related dependencies, impacts, risks and opportunities of Norwegian state-owned enterprises: Report prepared for the Norwegian Ministry of Industry, Commerce and Fisheries. https://www.regjeringen.no/contentassets/835cd35449e44046ac47ce57c507864c/cedra-sv-final-report.pdf

CMS Kluge v/Pedersen, T. (2026). Arealplanlegging og krav til økologisk kompensasjon: Enkelte juridiske vurderinger og innspill [Notat til ZERO, upubl.]

Elhacham, E., Ben-Uri, L., Grozovski, J. et al. Global human-made mass exceeds all living biomass. Nature 588, 442–444 (2020). https://doi.org/10.1038/s41586-020-3010-5

Elsner, M., Atkinson, G & Zahidi, S. Global Risk Report. World Economic Forum. 2025. WEF_Global_Risks_Report_2025.pdf

Fornybar Norge (2026). Naturkompasset: Metode for prosjektbasert naturregnskap. Asplan Viak, Multiconsult og Rambøll. https://www.fornybarnorge.no/contentassets/35d377cfb07c4e37b381bf158ad2573e/260330-naturkompasset.pdf

Hagen, D., Skrindo, A. B., Evju, M., Nybø, S., Simensen, T., & Kolstad, A. L. (2022). Nye virkemidler i arealforvaltningen – naturrestaurering, arealregnskap og naturavgift (Report No. 2097). Norsk institutt for naturforskning (NINA). https://hdl.handle.net/11250/2981763

Haaland, Å., & Lundstein, A. (2017). En kartlegging av økologisk kompensasjon i norsk forvaltning, med hovedvekt på vei- og jernbaneutbygging i verneområder (Masteroppgave). Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. https://9pdf.net/document/yj78j45k-kartlegging-%C3%B8kologisk-kompensasjon-norsk-forvaltning-hovedvekt-jernbaneutbygging-verneomr%C3%A5der.html

Holth & Winge AS, Henning Larsen Architects AS, & Rambøll Norge AS. (2025). Kartlegging av kommunenes behov og handlingsrom for å ivareta naturhensyn og miljø i arealplanlegging. Kommunal- og distriktsdepartementet. https://www.regjeringen.no/contentassets/2e9c85d855294dfc9ea724bf3c08d0eb/naturhensyn-og-miljo-i-arealplanlegging.pdf

IPBES (2026). Summary for policymakers of the Methodological Assessment Report of the Impact and Dependency of Business on Biodiversity and Nature's Contributions to People. https://doi.org/10.5281/zenodo.15369060

Meld. St. 35 (2023-2024). Bærekraftig bruk og bevaring av natur. Norsk handlingsplan for naturmangfold. Klima- og miljødepartementet. Meld. St. 35 (2023–2024)

Menon Economics (2026). Økologisk kompensasjon og kostnader ved naturrestaurering. Rapport nr 36/2026.

Menon Economics (2026). Virkemidler for å redusere nedbygging av særlig viktige naturarealer (Menon-publikasjon nr. 22/2026). https://www.regjeringen.no/contentassets/ca9fc924820e48a48a2e0af4636c878b/virkemidler-for-a-redusere-nedbygging-av-sarlig-viktige-naturarealer-menon-publikasjon-nr.-22-2026.pdf

NOU (2023: 25). Omstilling til lavutslipp – Veivalg for klimapolitikken mot 2050. Klima- og miljødepartementet. https://www.regjeringen.no/contentassets/20944f0c5bf14bd5b5112ae8aa08e853/no/pdfs/nou202320230025000dddpdfs.pdf

Olsson, J., Palkhanov, I., Boge, B., Planlagt arealbruk og mulige konflikter med natur og friluftsliv. Norkart-publikasjon N-4138/2026 på oppdrag for DNT. Norkart Rapport-N-4138 Planlagt arealbruk og mulige konflikter med natur- og friluftsliv 2025.03.27.docx

Oslo Economics & Norsk institutt for naturforskning (NINA) (2026). Samfunnsøkonomiske vurderinger av naturrestaurering. På oppdrag fra Miljødirektoratet. https://osloeconomics.no/wp-content/uploads/2026/01/Samfunnsokonomiske-vurderinger-av-naturrestaurering.pdf

Rydgren, Knut, Roxane Andersen, Rune Halvorsen, Mark H. Hancock, Robert D. Hughes, Alice Martin-Walker, Joachim P. Töpper, and Neil Cowie. 2025. Restoration of Formerly Afforested Blanket Bog: Estimating Time for Vegetation Recovery. Ecological Applications 35(8): e70138. https://doi.org/10.1002/eap.70138

Sabima, Zero, & PwC (2024). Kampen om arealene: Trilemmaet klima, natur og næringsutvikling. https://www.sabima.no/wp-content/uploads/2024/10/Kampen-om-arealene_Trilemma-rapporten.pdf.

Skrindo, A.B., Heggland, A., Hjermstad-Sollerud, H., Bargmann, T., Bernitz, P, Galaaen, J.S., Wyspianska, A., Myklebost, H & Jokerud, M. 2024. Nedlegging av gamle fylkesvegparseller og restaurering av natur. NINA Rapport 2490. Norsk institutt for naturforskning. https://hdl.handle.net/11250/3149195

Skrindo, A.B., Simensen, T., Jansson, U., Bakkestuen, V., Dervo, B., Hagen, D., Mehlhoop, A.C., Museth, J. & Singsaas, F.T. 2023. Restaurerbar natur Nordre Follo. NINA Rapport 2314. Norsk institutt for naturforskning. https://hdl.handle.net/11250/3078200

Skjæraasen, M., Solvang, R., Sæther, P. S., Utti, C. (2025, 9. januar). Først hogges skogen. Så blir biologen sendt inn. NRK. https://www.nrk.no/dokumentar/xl/forst-hogges-skogen.-sa-blir-biologen-sendt-inn.-1.17192020

Statens vegvesen, Avinor AS, Bane NOR SF, Jernbanedirektoratet, Kystverket, & Nye Veier AS. (2026). Utredningsoppdrag: Del 4 klima og miljø (Nasjonal transportplan 2029-2040). https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/sd/ntp/ntp-20292040/oppdrag-4.pdf

SABIMA

ZERO

